

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ДОБИ

Анотація. У статті обґрунтовано важливість формування національної свідомості в умовах сьогодення. Доведено, що сприятливим періодом у цьому процесі є молодший шкільний вік. Обґрунтовано доцільність реалізації системи формування національної свідомості молодших школярів, ефективність якої забезпечується оновленим змістом освіти та активними методами навчання.

Ключові слова: національна свідомість, патріотизм, молодші школярі, виховання, зміст освіти.

Проблема формування національної свідомості на сучасному етапі є концептуально важливою і досягла свого апогею, оскільки в умовах викликів сьогодення, повномасштабної війни, розв'язаною росіянами, викристалізовується нова стратегія виховання зростаючої особистості як багатокомпонентної та багатовекторної системи, що має формувати нову генерацію поколінь, забезпечувати майбутній розвиток Української держави, збереження її національної ідентичності. Сьогодні як ніколи для України актуальними є процеси консолідації української нації та формування національної ідеї, що істотно впливають на громадянську і національну ідентифікацію.

У контексті зазначеного вектор сучасного виховання має бути спрямовано на формування активної, творчої, гуманно спрямованої особистості-патріота з усталеним світоглядом, ціннісними орієнтаціями та активною громадянською позицією, що зумовлює пошук ефективних шляхів розбудови та відновлення системи національного виховання.

На важливості формування національної свідомості особистості як складової національно-патріотичного виховання наголошується у низці чинних нормативно-правових документів: Закон України «Про освіту» (2017, зі змінами 2024), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року, Концепція розвитку громадянської освіти в Україні (2018, зі змінами 2022), Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (2014). У згаданих документах акцентовано увагу на «здійсненні системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей (Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, Наказ МОН, 2022).

Питання формування національної свідомості особистості привертало увагу багатьох прогресивних педагогів: Г.Ващенко, М.Грушевський, І.Огієнко, С.Русова, М.Стельмахович, В.Сухомлинський та ін. Психолого-педагогічні особливості даної проблеми розкривають дослідження І.Беха, М.Боришевського, Я.Журицького, В.Москальця, Ю.Руденко, О.Сухомлинської, Г.Філіпчука, К.Чорної та ін.

З огляду на реалії сьогодення слухними видаються міркування Григорія Ващенка, який зазначав: «...перше завдання, що стоїть перед українським народом, - об'єднатися у цій боротьбі і здійснити віковичне прагнення до держаної і національної самостійності. Друге завдання – відбудувати Україну, що лежить в руїнах, збудувати фабрики й заводи, розвинути й розгорнути промисловість, сільське господарство й торгівлю. Третє завдання – піднести на високий рівень свою духовну культуру, освіту, науку й мистецтво, стати врівень з передовими народами Європи й Америки» [3, с.163]. Ми усвідомлюємо, якою ціною виборюється незалежність та право на вільне життя і вважаємо, що саме національно свідомо, активна особистість здатна змінити хід історії/подій. Формування такої особистості здійснюється на прикладах героїчної боротьби українського народу проти агресора за свою територіальну цілісність та незалежність як минулого, так і сучасного.

Як засвідчує аналіз практичного досвіду школа має невичерпні можливості реалізації національного виховання, оскільки під час освітнього процесу школярі знайомляться з багатовіковою історією українського народу, його культурою, долучаються до традицій, звичаїв, обрядів. З цього приводу В.О. Сухомлинський зазначав, що «найголовніше завдання школи – виховати патріотів, безмежно відданих Батьківщині. Тільки та людина може бути щасливою і давати щастя іншим, яка залишила свій корінь у рідній землі, зробила для рідного села, міста, Батьківщини щось значне і вагоме» [6, с.171]. Сьогодні важливо, щоб зростаюча особистість мала свою життєву позицію, яка виражається у ставленні до держави, загальнолюдських і національних цінностей, народних звичаїв, традицій, культури.

Вважаємо, що молодший шкільний вік є доволі сприятливим для прищеплення патріотичних почуттів, виховання учнів на національних ідеалах і цінностях, усвідомлення їх пріоритетності. На думку В. Сухомлинського «саме в молодшому віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моралі. Загальнолюдську азбуку моральності ми прагнемо одухотворити громадянською активністю і самодіяльністю. Не просто знати, що таке добре і що погано, а діяти добре в ім'я величі і могутності Батьківщини». На цьому етапі для школярів авторитетом є вчитель, місія якого полягає в оновленні змісту освіти, насиченні його національними концептами, прикладами для наслідування, що забезпечує сприятливі умови формування національно-свідомої особистості, сповідування суспільних громадянських цінностей. У процесі навчання школярі засвоюють моральні норми та риси характеру, поведінкові стереотипи, у неї закладаються основи національної свідомості.

Національна свідомість дослідниками трактується як «усвідомлення себе часткою українського народу, носієм національних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку українців як нації, своєї близькості й спорідненості із своїми співвітчизниками. Національна свідомість складається протягом століть у процесі історичного становлення нації, яка виборює свою політичну і культурну незалежність [4. с.123]. В умовах НУШ національна свідомість – це система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв та ін., покликаних формувати ціннісні орієнтації сучасної молоді, передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх поколінь [2. с.160].

Отже, зміни пріоритетів національного виховання вимагають нових підходів до формування особистості сучасного випускника, який має бути «патріотом з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідні рішення, поважає гідність і права людини» [5].

Задля вирішення окресленої проблеми варто створити ефективну систему формування національної свідомості. Одним із дієвих шляхів такої системи має бути виховання любові до рідного краю, його спадщини, поваги до свого народу, відповідального ставлення до історії, культури, а також використання краєзнавчого матеріалу. Саме він стимулює пізнавальну активність учнів, сприяє міцному й осмисленому засвоєнню знань, формуванню інтересу до природи рідного краю, наближає навчання до життя, пробуджує і розвиває у молодших школярів почуття національної свідомості. [1, с.46]. Як засвідчує власний педагогічний досвід формуванню національно-свідомого молодшого школяра на сучасному етапі сприятимуть: приклад вчителя, створення сприятливого освітнього середовища успішних школярів, яке побудоване на гейміфікації, оскільки через гру у дітей формуються такі риси, як стриманість, кмітливість, наполегливість, командна співпраця, повага до інших, уроки мовно-літературної освітньої галузі, партнерська взаємодія з батьками через проведення спільних національних свят, волонтерська діяльність, благодійність

Отже, формування національної свідомості молодших школярів є стратегічним завданням на сучасному етапі розвитку освіти, оскільки сприяє оновленню її змісту і стає духовною основою життєдіяльності нації.

Список використаних джерел

1. Бабарчук Н., Віршке Н., Слободенюк Л. Формування національної свідомості в учнів початкових класів. Нові технології навчання в початковій школі: досвід, проблеми, перспективи. Матеріали обласної науково-практичної конференції 17-18 листопада 2000 р. Житомир, 2021, С. 45-47.
2. Бутенко О. Формування патріотичних почуттів в учнів початкової школи. 2017, 464 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994
4. Волошина Н., Пампуха І. Порівняльний аналіз понять «патріотизм» і «націоналізм» в Україні. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. 2015. №4. С. 122-129.
5. Нова українська школа <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 14.04.2024).
6. Сухомлинський В. Народження громадянина. Вибрані твори. У 5-ти т., К.: Рад школа, Т.3. 1977, С.55-202.

Svitlana ROMANIUK

ORCID: [0000-0002-9905-8880](https://orcid.org/0000-0002-9905-8880)

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the
Department of Pedagogy and Methods of Primary Education,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

s.romaniuk@chnu.edu.ua

FORMATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS YOUNG SCHOOL STUDENTS IN WARTIME CONDITIONS

Abstract. The article substantiates the importance of the formation of national consciousness in today's conditions. It has been proven that a favorable period in this process is early school age. The expediency of the implementation of the system of formation of national consciousness of younger schoolchildren, the effectiveness of which is ensured by the updated content of education and active teaching methods, is substantiated.

Key words: national consciousness, patriotism, younger schoolchildren, upbringing, content of education.